

Οι εθνικοί γλωσσικοί μας μύθοι καλά κρατούν

Γράφει ο: Παντελής Μπουκάλας*

Με την Επανάσταση του '21 ήταν να ασχοληθώ και σήμερα, το αναβάλλω όμως, για να σταθώ σε δύο κείμενα για τα Ελληνικά, νέα και αρχαία. Το πρώτο, της δημοσιογράφου Νεφέλης Λυγερού («Πρώτο Θέμα», 7.2), είχε τίτλο «Καμπανάκι από τους γλωσσολόγους: η ελληνική γλώσσα βομβαρδίζεται από αγγλικούς όρους»: παρά την υπόσχεση όμως, μόνο έναν γλωσσολόγο κατονόμαζε: τον Γ. Μπαμπινιώτη. Το δεύτερο, «Η ανθρωποκεντρική υποστασιοποίηση της ελληνικής γλώσσας» («Κ», 9.2), το υπέγραφε η Πολυβία Παραρά, που διδάσκει στο Τμήμα Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Μέριλαντ.

Διαφέρουν η αφετηρία και η σκόπευση των δύο άρθρων, συγκλίνουν ωστόσο στο εξής: αναπαράγουν δημοφιλή μυθεύματα για τους κινδύνους που αντιμετωπίζει η νεοελληνική ή για τον αμύθητο πλούτο της αρχαίας και τις μαγικές ιδιότητές της. Μυθεύματα που αντέχουν στον χρόνο, παρότι η επιστήμη τα έχει καταρρίψει προ πολλού. Οι εθνικοί μας μύθοι καλά κρατούν. «Τα ελληνικά είναι αφετηρία της ιστορίας και του πολιτισμού», τόνισε, λ.χ., στο μήνυμά του για την «Παγκόσμια Ημέρα» ο πρωθυπουργός Κυρ. Μητσοτάκης. Αφετηρία της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού, ναι. Γενικά και αόριστα «της ιστορίας και του πολιτισμού», όχι βέβαια.

Η ανθρώπινη ιστορία δεν ξεκίνησε στην αρχαία Ελλάδα. Και υπήρξαν σπουδαίοι πολιτισμοί πολύ πριν από τον αρχαιοελληνικό, που δεν δίστασε να δανειστεί κρίσιμα στοιχεία γεννημένα σε άλλα εδάφη – θεότητες, γράμματα, ποιητικά μοτίβα.

Ιδού και η συμβολή του υφυπουργού Εξωτερικών Κ. Βλάσση, αρμόδιου για τον Απόδημο Ελληνισμό: «Η 9η Φεβρουαρίου είναι η ημέρα που τιμούμε τον εθνικό μας ποιητή Διονύσιο Σολωμό, τον άνθρωπο που “έντυσε” με λέξεις τον Εθνικό μας Ύμνο». Τι καταλαβαίνει κανείς; Ότι ο Σολωμός πήρε τη μουσική του Ν. Μάντζαρου και την έντυσε με λέξεις. Αλλά ο Ζακύνθιος συνέθεσε τον «Ύμνο εις την Ελευθερία». Δεν έντυσε τον «Εθνικό Ύμνο».

Να τον μνημονεύουμε, λοιπόν, τον ποιητή. Πλην με σέβας και γνώση. Τον πολύτιμο λόγο του «μήγαρις έχω άλλο στο νου μου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;», π.χ., τον θυμόμαστε πολύ συχνά. Θα λέγαμε όμως ψέματα εάν ισχυριζόμασταν ότι τον μνημονεύουμε έχοντας όλοι μας κοινές ιδέες για την ελευθερία και τη γλώσσα. Πολλοί άλλωστε χρησιμοποιούν τη

φράση αποσπώντας την ετσιθελικά από το κειμενικό περιβάλλον της. Για να της κόψουν βία τις ρίζες της στην Ιστορία και στις ιδέες του Σολωμού, όχι μόνο τις γλωσσικές. Και να τη μετατρέψουν σε αφορισμό μεταφυσικής τάξης.

Λέει λοιπόν στον «Διάλογο» ο Ποιητής (διαυγής περσόνα του Σολωμού) στον Φίλο του: «Εκατάλαβα· θέλεις να ομιλήσουμε για τη γλώσσα· μήγαρις έχω άλλο στο νου μου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα; Εκείνη άρχισε να πατεί τα κεφάλια τα τούρκικα, τούτη θέλει πατήσει ογλήγορα τα σοφολογιοτατίστικα, και έπειτα αγκαλιασμένες και οι δύο θέλει προχωρήσουν εις το δρόμο της δόξας, χωρίς ποτέ να γυρίσουν πίσω, αν κανένας Σοφολογιότατος κρώζει ή κανένας Τούρκος βαβίζει· γιατί για με είναι όμοιοι και οι δύο».

Τη γλώσσα του λαού έχει στον νου του ο Σολωμός, το λέει πεντακάθαρα σε άλλα χωρία του «Διαλόγου». Αυτήν συνάπτει αχώριστα με την ελευθερία. Εικάζω ότι η γνώση των σολωμικών γλωσσικών απόψεων καθόρισε το 2017 την κυβερνητική απόφαση να επιλεγεί η 9η Φεβρουαρίου, ημέρα θανάτου του Σολωμού, το 1857, ως «Παγκόσμια Ημέρα Ελληνικής Γλώσσας». Συνέβαλε όμως η θεσμοθέτηση αυτή στην ψυχραιμότερη προσέγγιση του γλωσσικού ζητήματός μας, που μοιάζει απέθαντο; Μάλλον όχι. Πολλά γλωσσομυθεύματα φαίνονται επίσης απέθαντα. Αίφνης, στο «Πρώτο Θέμα» ξαναδιαβάσαμε ότι «οι σύγχρονοι Έλληνες χρησιμοποιούν μόλις 300 λέξεις στην καθημερινότητά τους από τον θησαυρό των 7 εκατομμυρίων που έχει η ελληνική γλώσσα». Δύο αριθμοί – δύο μύθοι. Και οι λέξεις που χρησιμοποιούνται στα τηλεϊάλιτι, εάν μετρηθούν, θα βρεθούν πολύ περισσότερες από 300. Όσο για τα εκατομμύρια, ξεκίνησαν από έξι (σε άρθρο του χουνταίου Γεωργίου Γεωργαλά, το 1996), διογκώθηκαν ήδη σε επτά και το 2030 θα έχουν γίνει αισίως οχτώ. Έτσι γίνεται όταν μετράμε τους υπερεκατό λεκτικούς τύπους κάθε ρήματος σαν υπερεκατό ξεχωριστές λέξεις. Αρκούν αυτά εδώ. Μια πλήρη αποδόμηση του άρθρου του «Π.Θ.» θα βρει ο ενδιαφερόμενος στο ιστολόγιο του Νίκου Σαραντάκου, με τίτλο «Οι γλωσσολόγοι που χτυπάνε καμπανάκια και άλλες λερναιότητες». Εκεί και η υπόμνηση ότι οι σωζόμενες αρχαιοελληνικές λέξεις είναι περίπου 200.000, «ενώ για την “όλη” ελληνική ο καθηγητής Χ. Χαραλαμπίδης έχει κάνει την εκτίμηση των 700.000 λέξεων».

Στο άρθρο της Πολυβίας Παραρά αναπτύσσεται ο θρύλος της γλωσσικής μας μοναδικότητας: «Η ανθρωποκεντρική υποστασιοποίηση της ελληνικής γλώσσας την καθιστά μοναδική και απaráμιλλη. Η μοναδικότητα της Ελληνικής τεκμηριώνεται και από το γεγονός ότι το σημαίνον (τα φωνήματα της λέξης) και το σημαινόμενο (το νόημα της

λέξης) ταυτίζονται στον μέγιστο βαθμό στην ελληνική γλώσσα. Για παράδειγμα, η λέξη “δημοκρατία” είναι το κράτος του δήμου, δηλαδή η πολιτεία που η πολιτική αρμοδιότητα ασκείται από τους ίδιους τους πολίτες. Η εκφορά της λέξης διαυγάζει και το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου».

Τον «Κρατύλο» του Πλάτωνα ακούμε εδώ, αλλά χωρίς την προειδοποίηση του είρωνος Σωκράτη προς τον Ερμογένη να είναι προσεχτικός με όσα θα ακούσει του λοιπού, για να μην παραπλανηθεί: «Φύλαττε γαρ με, μη πη παρακρούσωμαί σε». Ο Ερμογένης σπεύδει στον Σωκράτη αιφνιδιασμένος απ’ όσα λέει ο Κρατύλος, πως η ορθότητα του ονόματος υπάρχει εκ φύσεως μέσα σε κάθε ον· ότι δηλαδή τα ονόματα που δίνουν στα πράγματα «Έλληνες και βάρβαροι» (προσοχή: «και βάρβαροι») δεν προκύπτουν κατόπιν συμφωνίας των ανθρώπων, αλλά αποτυπώνουν την ουσία των πραγμάτων, των πλασμάτων γενικά. Παίζοντας λοιπόν ο Σωκράτης ετυμολογεί τον «άνθρωπο» σαν το ον που, αντίθετα με τα θηρία, «αναθρεί α όπωπε», δηλαδή παρατηρεί προσεχτικά και συλλογίζεται όσα βλέπει. Σήμερα ξέρουμε ότι πιθανότατα ο «άνθρωπος» κατάγεται από τον «άνδρ-ωπο», αυτόν που έχει όψη άνδρα. Δεν είναι, πάντως, μόνο η ελληνική αρρενογεννημένη: η σημασιολογική ταυτότητα του «άνδρα» με τον «άνθρωπο» απαντά και στην αγγλική, τη γαλλική, την ιταλική κ.ά.

Η Παραρά, παραβλέποντας όσα κωδικοποίησε ο Σωσύρ, για την αυθαιρεσία σύνδεσης σημαίνοντος και σημαινομένου, διατείνεται ότι μόνο στην ελληνική (διαγράφονται λοιπόν οι «βάρβαροι») τα φωνήματα μιας λέξης ταυτίζονται με το νόημά της. Φέρνοντας σαν παράδειγμα τη λ. «δημοκρατία», συγχέει την ετυμολογική διαφάνεια με την ταύτιση μορφής και περιεχομένου. Μα αν η ελληνική είναι (εκ θεών; εκ πανσόφων λογοθετών) σοφή θα φανεί στα συνθετικά, στον δήμο και στο κράτος. Πόθεν ο «δήμος»; Πιθανόν από το αμάρτυρο ινδοευρωπαϊκό *da(i)* = μοιράζω, είναι δε ομόρριζος του ιρλανδικού *dam* = πλήθος. Το κράτος, επίσης από αμάρτυρη ινδοευρωπαϊκή ρίζα, παραβάλλεται με το αρχαίο ινδικό *kratu-*, το αγγλοσαξονικό *cræft* κ.ά. Οπότε, πού η μοναδικότητα; Και πού η ταύτιση μορφής και ουσίας;

* **Ο Παντελής Μπουκάλας** (1957) είναι Έλληνας ποιητής, αρθρογράφος, συγγραφέας, μεταφραστής και δημοσιογράφος.

Δημοσιευμένο στην Καθημερινή στις 14-02-2021